

Bokkerijders in Eelen en omstreken

bron

J.J. Melchior, *De Bokkerijders*. De Lijster, Maasbree 1981 (2de druk)

De Bokkenrijders.

Een woord vooraf.

In een werk van dezen aard vindt men zich verplicht personen aan te duiden, wier gedrag zeer laakbaar is geweest; daarover zouden sommigen ontevreden kunnen zijn, alhoewel de schrijver geenszins de bedoeling heeft iemand onaangenaam te wezen en nog veel minder een zijner naasten in iets te willen hinderen. 't Is wel waar, de euvel daden der Bokkerijders werden over vijf kwart eeuws gepleegd, maar toch bleven verscheidene namen van plichtigen der achttiende eeuw tot heden voortbestaan, al zijn daarom deze naamgenooten volstrekt geen afstammelingen van de beruchte roovers. Uit voorzichtigheid en kieschheid worden de familienamen van Bokkerijders onzer provincie niet voluit gedrukt, als het den schrijver uit verworvene inlichtingen gebleken is dat er thans nog naam- en stamgenooten in dezelfde gemeenten bestaan. Uitzondering is gemaakt voor Bocholt, Bree, Eelen, Neer-Oeteren, Op-Oeteren, omdat de namen van roovers dier gemeenten al over veertig jaar in volle letters aangehaald werden in het welgekende geschiedkundig werk van wijlen kanunnik Daris over de kerken van het bisdom Luik

Te Maaseyck, Ophoven en Eelen - 1794

Op denzelfden tijd dat de Bokkerijders van Wellen, Munster-Bilsen, Stevoort, Bree, Bocholt en andere gemeenten den schrik verspreidden in hunne geboortestreek, was het noordelijk gedeelte der Belgische Maasvallei ook getuige van hunne euvel daden en deze **Maaslandsche bende** handelde in de eedaflegging, in hare samenstelling en werkingswijze zooals de andere Bokkerijders.

't Staat vast dat de Maaslandsche bende gestadig in voeling was met en desnoods bijgestaan werd door die van Op- en Neer-Oeteren eenerzijds en die van den rechter Maasoever anderzijds. **Pendris en Clercx, achtereenvolgens luitenant-drossaards van het ambt Stockheim, speurden de bandieten op en de laatste gelukte erin een aantal hunner aan den beul over te leveren.**

Reeds in 't midden der 18^e eeuw bestonden er rooversbenden in de dorpen ten Noorden van Maaseyck gelegen, inzonderheid te Ophoven, Geystingen, Kessenich, Heel, Thorn, Wessem en Nederweert, want den 5^e Januari 1754 sloten de landen van Home en Thorn, mitsgaders de vermelde heerlijkheden, een verbond tot spoedige uitroeijing der vagebonden, Bokkerijders en landloopers; dit verbond werd den 22^e Juni 1757 voor twaalf jaar vernieuwd. Sinds Mei 1762 was de heer Barthe-Norbertus Geradts luitenant-drossaard van het graafschap Home en deze hooge officier gaf toen en nog in latere jaren bewijzen van schranderheid en volieverigheid in het opsporen en bestraffen der Bokkerijders

Evenals in andere gewesten van Limburg was er in het jaar 1772 groote schaarschheid aan levensmiddelen in deze streek en zelfs in de stad Maaseyck; de lage volksklasse ging aan 't muiten en schond den eigendom der begoeden. Eene compagnie soldaten moest van Luik komen om de orde te herstellen. Deze volksellende vermeerderde het getal brandstichters en roovers, die dan ook weldra weer de streek verontrustten en dit vooral in de jaren 1780-1785. De tamelijk sterke bende had bij afwisseling tot middenpunt de stad zelve en de gemeente Ophoven met het gehucht *Het Leu*, op drie kwartier afstand noordwaarts Maaseyck gelegen in 't graafschap en landdrossaardschap Home, maar aan het Loonsche recht onderworpen.

Het graafschap Horne, vroeger Baronie van Maasland geheeten en wiens eerste bezitters bij het huis Loon hoornen, viel na de onthoofding van

Filip van Montmorency, graaf van Home. (5^e Juni 1568 te Brussel: en diens broeder Floris te Segovia in het najaar van 1570, in het bezit der kerk van Luik. door akte der Leenzaal van Curingen op 18^e December 1570; het bestond uit het dorp Horne en de gemeenten Haelen, Buggenum.

Nunhem, Roggel, Heythuysen. Neer, Geystingen, Ophoven en Heel-Beegden

De dertig of veertig leden der bende woonden vooral in dat gehucht, te Kessenich, Thorn, Ell, Hunsel, Neer-Itter, Beegden, Heythuysen. Maaseyck, met het Ven en Heppeneert, twee gehuchten dier stad. Van deze bende gingen er zelfs naar Bree wonen, waar ze een andere bende stichtten, want wij hebben immers door het rechtsgeding, hetwelk aldaar tegen de Bokkerijders werd ingespannen, vernomen dat hun kapitein Arnold Van de Wal en diens voornaamste handlanger, Jacobus Bijnsbergen, hunnen eed aan het kapelleke van Ophoven aflegden.

Al hielden de Bokkerijders hun gewoone nachtelijke bijeenkomsten in de woning van Philippus Mertens, gelegen te Ophoven, dicht bij het huis waarin nu de heer secretaris Reynders verblijft, toch werd dat kapelleke doorgaans aangewezen als verzamelplaats om van daar uit de beraamde schurkenstreken te gaan plegen.

Dit-bedehuisje, eene specie van ‘ovenkapelleke’, stond 200 met. ten Zuiden der kerk, ter plaatse waar de Lindeweg, eene veldbaan naar den Linkuil te Aldeneyck, zich afzondert van den thans bestaanden koninklijken steenweg; zij was aan de H. Maagd toegewijd en met een tamelijk groot kruisbeeld versierd; drossaard Clercx heeft ze in 1791 doen afbreken.

Deze bende, niet te verwisselen met een andere, die in 1794 uitgeroeid werd en vele leden telde in beide Oeteren, Ophoven, Maaseyck, Heppeneert, Maaseyck-Ven, Maaseyck-centrum, **Eelen**, Rothem, Dilsen en Stockheim, had voor hoofddoel het schrijven en leggen van brandbrieven, soms gevolgd van brandstichtingen als de geëischte som niet op de aangeduide plaats gelegd werd, want de eigenaardige uitdrukking: ‘zooniet zal de roode haen op uw dak kraeien’, stond daar altijd in neer geschreven.

In of aan de kapel van Ophoven werd de eed afgelegd, ofwel in den kelder der woning van Henricus Houben, te Maaseyck, die de hoofdman dezer bende geweest is tot aan zijnen dood in 1785.

Bedoeld huis ligt nu nog op den hoek der Markt en der Boomgaardstraat, met zijne ingangsdeur op die straat, die naar het Prinsen hof liep; vooraan op die straat bevond zich ook een valluik, dat toegang gaf tot den kelder, die de heele oppervlakte van de woning inneemt. Aan den kant der Markt ziet men binnen in den kelder dat de opening eener weggenomen deur is toegemetseld, want vroeger gaf deze kelder toegang tot een onderaardsche gang, die onder de Markt, de Kerkstraat en Sion doorliep en dicht bij de Maas- of Bleumerpoort uitkwam in den stadswal, waar de opening nog zichtbaar is; vermoedelijk en gelet op oude overwelfde gangen, die men over enkele jaren aan de Hepperpoort bij het graven der grondvesten voor het bouwen van huizen ontdekte, had die lange gang eene vertakking naar die stadspoort.

Prinsenhof was het kasteel, door den prins-bisschop Jan-Theodoor van Beieren in 1752 en 1753 gebouwd en door hem in het jachtseizoen betrokken tot aan zijnen dood in 1763, waarna het ongebruikt bleef. Tijdens de omwenteling van 1789 werd het gedeeltelijk vernield; bij den inval der *sansculotten*, heeft de helse des volks, waaronder natuurlijk de Bokkerijders, het prachtigste gebouw der stad en omstreken totaal verwoest; in 1818 zijn de puinen openbaar verkocht en is de grond geslecht, de plaatsnaam alleen bleef bewaard. Deze lanen lindeboomen waren in 1755 geplant volgens een plan van den geleerden Maaseyckenaar Peter Geuns (18ⁿ April 1706-6ⁿ Februari 1776), ervaren plaatsnijder, ivoorbewerker en physicus. en wellicht juist. *Bongaertstraat*, want aldaar lag, in 1583, het ‘huys Bongaert’, dat toen zekere voorrechten kreeg. *Sion*, in den noord-oostelijken hoek der stad, zoo geheeten naar het thans niet meer bestaande klooster van ‘Maria en Joannes van Sion’

Wij achten de veronderstelling meer gewaagd als zou die gang ook in westelijke richting geloopt hebben onder de Boomgaardstraat tot aan het Prinsenhof ; in den kelder van vermeld huis, waar nu de schoenmaker Pieter Raedts woont, is aan die zijde geen spoor van toegang te bemerken. In alle geval konden de roovers der bende van 1780-1785 door dien kelder en de gang de stad des nachts ongemerkt verlaten en in wederkeeren, al waren ook de poorten gesloten; aan den uitgang der Bleumerpoort moesten ze eene plank, die in de gang bewaard werd, over de stadsgracht leggen.

Deze gang is thans verstopt en zijne gewelven werden deels vernietigd bij het omdelven van den grond der Markt, in 't jaar 1862, voor het planten der linden ter vervanging van de totaal uitgeleefde boomen , ook nog bij het leggen der fondamenten van het standbeeld der gebroeders Van Eyck, dat den 5ⁿ September 1864 werd ingehuldigd.

De bende bestond niet lang in haar geheel, want den 28ⁿ Juni 1785 werd door de Hooge Justitie van het graafschap Horne een decreet van gevangenneming tegen hare leden gedragen en een aantal roovers van Ophoven, Beegden en Horne werden gehangen

De Bokkerijders van Ophoven halsstrafte men op den *Galgenheuvel*, in de heide tusschen dat dorpen de westelijk gelegen gemeente Kinroy, langs den weg van Geystingen naar dit laatste kerkdorp. Daar die Hooge Justitie niets te zeggen had te Neer-Oeteren, welke gemeente van de abdij van Thorn afhing, en ook niet te Op-Oeteren, Maaseyck en de andere Maaslandsche gemeenten, staande onder het graafschap Loon, konden de Bokkerijders dier plaatsen door den graaf van Horne niet getroffen worden.

Wat onder rechterlijk oogpunt van de eerste bende geweten is, staat vermeld in de beschuldigingsakte van Philippus Mertens, den 9ⁿ Maart 1792 te Antwerpen met veel zorg en na zeer lange opsporingen opgesteld. Toen de graaf van Horne op 28ⁿ Juni 1785 de opzoeking naar Bokkerijders en hun strenge bestraffing decreteerde, namen de meesten de vlucht, waaronder Mertens. Deze was te Heythuysen, graafschap Horne, geboren en er ook gehuwd; hij kwam met vrouw en knecht op 't einde van 1784 te Ophoven wonen en legde er den Bokkerijderseed af in den nacht van 12ⁿ tot 13ⁿ Januari 1785. In zijne verblijfplaats niet men hem *Tamboer* en zijne vrouw, Anna, *Tamboers An*.

Deze Bokkerijdsters werd algemeen aanzien als de stichster van den brand, waardoor het huis van kapitein Reynders vernield werd en 't was juist die feeks, welke het meest onder het volk jammerde als het gebouw in laaie vlam stond. Toen gerechtsdienaars haar wilden vatten, waarover ze verwittigd was, vluchtte ze naar Huikenshof en verborg zich in den kelder onder de bierstelling, zeggende met gekunstelde verontwaardiging aan de bewoners der hoeve: ‘Als de schout het zoo aenlegt, dan kan hij ook wel Boexvrouw gaen aenhouden’. Om het pittige van die opmerking te waardeeren, wete men dat bedoelde persoon, met welke zij zich gelijkstelde, een der deftigste vrouwen der parochie was.

's Anderendaags was 't geheele Bokkerijdershuishouden de Maas overgetrokken en naar Pruisen gevlucht, waar Mertens zich verkocht als soldaat en dienst nam in 't Pruisisch leger. Na een jaar deserteerde hij en ging met vrouw en kinderen te Antwerpen op de Veemarkt wonen. Hier geraakte hij ten jare 1790 in de handen der justitie, die hem betichtte van taschdieverij en van diefstal met moord op zijne geburen, mijnheer en mevrouw Mathourné. Voor die feiten en voor de brandbrieven door hem geschreven en gelegd tijdens zijn verblijf te Ophoven, werd door den heer schepen J.-B. Vereecken, fungeerende als schout der stad Antwerpen ten jare 1792, tegen Mertens de doodstraf geëischt.

Sinds 27ⁿ November 1791 zat hij gevangen in het Steen en werd aldaar den 3ⁿ Juli 1792 voorde eerste maal gepijnigd met het ‘tortuerstoeltjen en halsband’; Mertens bekende alles onder de tortuur, maar herriep zijne bekentenissen een of twee dagen er na, waarom hij dan ook herpijnigd werd; door het uitgesproken urental der foltering in tortuurzittingen te splitsen - een stelsel dat gewis aan gegronde critiek niet ontsnappen kan - werd hij zevenmaal in het folterttuig geplaatst in stede van driemaal, het reglementaire maximum.

In een smeekschrift van 30ⁿ Augustus 1793, verklaarde de ter dood veroordeelde dat zijne bekentenissen hem afgeperst werden: ‘door welke vreedende en aenhoudende tourmenten (ick) afgemath en als uytinnig ben’.

Den 25^{en} Juli 1793 besloot de ‘Vierschaere hem te herpijnigen’; onder de wreede foltering van het tortuurstoeltje uitgeput en geknakt bekende Mertens alles ; hij werd veroordeeld om levend geradbraakt te worden en, half verwurgd, den genadeslag te ontvangen, waarna het lijk den ganschen dag op het rad zou ten toon gesteld blijven, welke straf hij den 21^{en} September 1793 op de Groote Markt van Antwerpen onderging.

Uit de zeer omstandige beschuldigingsakte, in drie verschillende historieschriften overgedrukt, verneemt men dat Mertens en anderen beticht werden in 1785 brandbrieven gelegd te hebben voor Dirk Boex, Jasper Couls en Boexhalve, wonende te Geystingen, waar hunne afstammelingen nu nog leven, en dat de geëischte sommen moesten gelegd worden aan den *Linkuil*; dat het geld inderdaad gelegd en gelicht is en verdeeld wierd in den kelder van Hendrik Houben, te Maaseyck, en Mertens de aanzienlijke som van 40 gulden voor zijn aandeel ontving.

Volgens de beschuldigingsakte legden Mertens en zijn knecht Henricus eenen sommatiebrief van 200 gulden in 't voorhuis van Jan-Mathijs Gielen, te Ophoven. In tegenwoordigheid van zijnen knecht, van zijne vrouw Anna, van Gillis Gerard en Leonard Ramaekers stelde Mertens te zijnen huize eenen brandbrief op voor Marten Rutten, te Ophoven, waardoor 100 gulden geëischt werden en die brief werd door Mertens, Hendrik en anderen den bestemming bezorgd; de som moest deze leggen op een nauwkeurig aangeduide plaats tusschen Ophoven en Geystingen en is wezenlijk gelicht door Henricus met andere Bokkerijders,

Eindelijk legde de bende van Mertens eenen sommatiebrief bij Reynders, kapitein der lokale politie te Ophoven, waarvan de opbrengst des nachts verdeeld wierd in het huis Mertens, tusschen 25 en 26 personen; dat geld was gelegd geworden nabij de welgekende herberg *Het Wit Paerd*. Dit drankhuis, in dien tijd vooral eene schippersherberg, want de Maas was toen druk bevaren, ligt nu nog aan den Maasdijk waar de Lossing in den stroom uitwatert tegenover het aloude kasteel Walborg van graaf de Hompesch; thans is die deftige herberg opgehouden door de weduwe Gilissen-Paulussen en haren broeder Herman.

De *Linkuil*, sinds misschien eene eeuw in den volksmond tot *Lijmkoel* (Leemkuil) verwrongen, en gansch juist in een rechterlijk document van 1794 *Linnekoel* geheeten, ligt ongeveer 22 minuten gaans van de Eyckerpoort, langs den Lindeweg, die aan de Jevanenstraat (eigenlijk Schevanenstraat = straat der schevanen of lichte vrouwlui) te Aldeneyck begint en in noordelijke richting loopt; hij vervoegt sinds het begin der 18^e eeuw den koninklijken steenweg ter plaatse waar tot in 1791 het berucht kapelleke van Ophoven stond.

Aan den Linkuil kruist de Lindeweg de oude heirbaan of Romeinschen weg van keizer Augustus (van 63 vóór tot 14 na J.-Ch.), tusschen Tongeren en Nijmegen; aan den Linkuil zondert zich nog een veldweg af die naar de Maas loopt, zoodat die plaats op eenen vijfsprong gelegen is. De geëischte som werd er gelegd, maar de Linkuil was dag en nacht bewaakt; toch hebben deze slimme roovers het geld gelicht en ziehier hoe:

Een man kwam van Aldeneyck over den Lindeweg aangevaren met eenen kruiwagen waarop een groote kist lag. Aan den Linkuil hield de kruier stil, juist ter plaatse waar het geld lag, en ging toen aan een groote behoefte voldoen in den kuil zelven, waarna hij zichtbaar tevreden en neuriënd zijnen weg voortzette in de richting van het Leu; toen later, na nutteloos wachten, de wakers bijkwamen was het geld verdwenen, want in de bodemlooze kist zat iemand verborgen, die al den noodigen tijd en het gemak had om de gelegde som weg te scharrelen.

Eenige blzz.verder, als we de bekentenissen onder de tortuur van Joannes P., te Maaseyck, zullen overdrukken, zal men vernemen dat die kruier niemand anders was dan de Bokkerijder Fridus Meu., van die stad; de dochter van Henricus Houben-Vogels zat in de kist. De leden der benden van Maaseyck en Ophoven werkten steeds samen als het schurkenstreken gold en de bewoners der streek spreken nog van andere rabautenfeiten door deze roovers uitgezet en in de gekende oorkonden niet vermeld.

Zij zouden namelijk in eenen Zondagnacht de Heerenlaak, te Aldeneyck langs de Maas, zijn binnengedrongen met inbraak en geweld, maar tengevolge van een valsch alarm op vlucht gegaan zijn. De koewachter, die vol schrik op den zolder gevlucht was, had alles door eene vloerspleet afgeloerd en zegde later tot de verbouweweerde huisgenooten: 'Mijn neef was er ook bij: ik heb hem goed herkend'.

In hunne overhaaste vlucht, hadden de roovers een oud pistool achter gelaten; toen eenigen tijd daarna Maaseycker ambachtslieden op die groote hoeve kwamen werken, klapte een hunner bij het zien van het onbruikbare pistool, waarmee de kinderen van den halver of pachter speelden, zijnen mond voorbij met te zeggen: 'Dat pistool ken ik'; het grootste der kinderen antwoordde: 'Dan zijt gij ook erbij geweest toen men hier gestolen heeft'! De man zweeg en ging stillekens op zij.

De ontdekking dezer eerste rooversbende, gevolgd door het aanhoudingsbevel van den graaf van Home, wordt volgenderwijze te Ophoven uitgelegd: Een schreursknecht had, buiten weet der bende, eenen brandbrief geschreven, waarvan men het geld daags vóór nieuwjaar moest leggen aan een kappelleke buiten Ophoven langs den weg naar het Ven, een gehucht van Maaseyck en parochie Aldeneyck. De som moest nedergelegd worden in eenen kuil onder een tegel. Oudejaarsavond ging hij met zijne kameraden naar 't Ven om 'nieuwjaar te schieten'.

Aan de kapel gekomen, bleef hij achter onder voorwendsel eenet groote behoefte; ten gevolge van den sterken vorst kon hij echter den vierkanten vloersteen, die vastgevrozen was, niet loskrijgen, liep achter zijne makkers om ze in te halen, doch keerde op zijne voetstappen terug. De meier Houben had alles afgespied, verborgen op eenen populier langs de kapel en kon zulks goed dank aan het heldere maanlicht 's Anderendaags pakte men het 'schreurke' of 'sniederken' bij den kraag en hij verklapte zijne roofgenooten.

De graaf van Horne gaf zijn nieuwe ordonnantie tot aanhouding uit en de leden der bende, ook het kleermakerke, werden in't gevang gezet bij uitzondering dergenen die het graafschap ontvluchtten. Een aantal leden dezer bende werden ter dood verwezen en geëxecuteerd.

Wat Mertens te Antwerpen verklikte kwam zeker ter oore van den luitenant-drossaard Pendris, want Hendrik Houben, de hoofdman, en andere leden der bende werden te Maaseyck aangehouden, doch deze hoogofficier gelukte er niet in de bende uit te roeien, zoomin als hij daarin vier jaar later slaagde te Bree: dat zuiveringswerk zou de krachtdadige Clercx binnen kort verrichten.

De aangehouden bandieten van Maaseyck sloot men op in het gevang der Eyckerstraat, met de tortuurkamer gelegen in den achterbouw van het stadhuis, welks voorgevel uitzicht had en thans nog heeft op het prachtige marktplein. Tot 11^e Mei 1752 diende het jachthuis van den Prins-Bisschop tot 'stadts Raedhuys' en dit was gelegen in 't midden der Markt waar het een zeer grooten rechthoek vormde; het was spoedig bouwvallig omdat het slechts op houten kolommen rustte en werd afgebroken; ter plaatse werd een eik als vrijheidsboom en zinnebeeld der stad geplant en die oprecht fleurige boom werd, jammer genoeg! in 1864 omgehakt om plaats te maken voor het marmeren standbeeld der gebroeders Van Eyck.

De nog bruikbare materialen van het houten jachthuis zijn benuttigd bij den opbouw van het Prinsenhof, zooals men later het hout van den dikken eik, zijnen plaatsvervanger, verwerkte tot meubels der raadskamer van het huidige stadhuis. Na 1830 is dezes voorgevel fraaier opgebouwd, het achtergebouw en de kelders bleven behouden, enkel heeft men later den ingang langs de Eyckerstraat wat netter gemaakt.

In den nacht van 15-16 Aug. 1783 ontving de gevangen Antoon Tulleneers mastellen en brandewijn uit de handen van Jacobus Schoufs, Joés Doumen, Casper Jaspers en Leendert Steyvers, die alsdan de wacht hielden en den kelder waren binnengedrongen.

Den 25ⁿ Mei 1785, tusschen 4 en 5 uren 's morgens, ontsnapte Antoon Peters met 'conniventie, inattentie ofte negligentie der wagte'. (Mag. Rotte., vergadering van 25ⁿ Mei 1785).

De gevangenkamer lag 'in den kelder onder het stadthuys' en was tevens toegankelijk langs de Markt, mits door de gang en eene kamer van het raadhuis te gaan. Dat gevang was zeer slecht bewaakt en sommige burgers-wachters, wier namen in de Magistrale Rollen der stad aangehaald zijn op verzoek van de luitenant-drossaards Pendris en Clercx, hebben zelfs den gevangenen spijs ('mastellen') en drank (brandewijn) overgereikt en hunne ontsnapping bevorderd .

In dit prison werd de kapitein Hendrik Houben in Juli 1785 ook opgesloten. Te Maaseyck op 24ⁿ October 1735 geboren als zoon van Lambertus en Maria Van Pey, huwde hij aldaar op 28ⁿ November 1760 Maria-Gertrudis Vogels; uit dat huwelijk sproten 10 kinderen, waarvan het oudste in 1785 vier en twintig jaar oud was en het jongste zijn zevende jaar nog niet bereikt had; dat oudste was Gerardus, den 9ⁿ Januari 1761 geboren, een ieverig lid der bende, en het was Maria, het vierde der tien kinderen, den 6ⁿ November 1768 gedoopt, die medehielp aan het leggen van brandbrieven en het lichten der neergelegde sommen. Daar nu het gevang zoo slecht bewaakt was, eischte Pendris dat men den hoofdman der bende naar Luik zou vervoeren om aldaar opgesloten, ondervraagd en getortureerd te worden.

Houben wist dat hij de galg niet kon ontsnappen en enkele dagen vóór de uitvoering van het bevel om hem naar Luik te brengen, stierf hij in den gevangkelder op zulk een geheime wijze dat men niet weet of hij vermoord werd of zelfmoord pleegde.

In alle geval staat zijn overlijden niet vermeld in de parochiale registers, wat de veronderstelling tot zelfmoord grond geeft; de lijken van vermoorden werden op kosten der familie of der stad weggeruimd, maar die van zelfmoordenaars moesten door de zorgen van den drossaard weggehaald en begraven worden; daarom verzocht de stadsoverheid den hoogofficier Pendris herhaaldelijk 'het doot ligchaem van gesydt stadthuys weg te doen en afteruymen'. (Mag. Rolle v. 17ⁿ Juli 1785). 't Spreekt van zelf dat sinds toen de kelder van het huis Houben niet meer tot vergaderplaats der Bokkerijders diende. Van de op Siemkensheuvel terechtgestelde leden dier bende konden wij niets opsporen en werd ook door niemand ergens iets vermeld.

De tweede bende der Belgische Maasvallei had Jan Du. tot opperhoofd. Deze bende was zeer talrijk en desnoods ondersteund door 40 Bokkerijders van Op en Neer-Oeteren, alsmede door die van verscheidene Maaslandsche gemeenten van deze en gene zijde des strooms. De Brabantsche en Luiksche omwenteling, de eerste inval der *sansculotten*, de nieuwe verovering van België door Oostenrijk en de tweede inval der Republikeinen brachten ons vaderland in een ellendigen staat, verlamden de politie en het gerecht, welken toestand de brandstichters en roovers uitbaatten om hunne euvelheden straffeloos te vermenigvuldigen.

Zooals we reeds vroeger zegden, werd van 16^e tot 19^e December 1793 eene soort van klopjacht op galgenaas gehouden en 't was bij die gelegenheid dat drossaard Clercx de laatste en talrijkste bende dezer streek opspeurde. Een der aangehouden Bokkerijders van Maaseyck was de kuiper Joannes Po., die in Januari 1794 aan de 'vriendelijke en scherpe examinatie' onderworpen werd.

De Magistrale Rollen vermelden op folio 137 als 'president van den Conseil ordinaire ten desen Princelijcken Commissaris' den edelen heer de Marteau en als burgemeesters, Princelijcken Commissaris' den edelen heer de Marteau en als burgemeesters voor het dienstjaar 1792-1793, C.-G. Vandermeer en L. Nagels; van 1793 tot 1795, dus tijdens het proces der beruchte roovers, fungeerden als burgemeesters C.-G. Vandermeer en J.-L. Lulsdorff; de eerw. L. de Borman, van Bree, was pastoor van 1786 tot 1824.

Als 'Gezworene Raeden' citeert men T. Botti, H. Gielen, J. Forthomme, J. Tulleneers, J. Joosten en H. Leemans, meestal te Maaseyck uitgestorvene namen; J. Nyssens was griffier der schepenbank, Poukens, Joz. Marchand en Konings waren gerechtsboden; als schepenen zetelende in crimineele zaken met de twee vermelde burgemeesters Vandermeer en Lulsdorff worden o.a. genoemd: Smets, Gelders, Claessens en Schoonbroodt.

Daar verder zal gesproken worden over eenen booswicht, die bij zijne aanhouding oudburgemeester was en titelvoerend voorzitter van een ambt of gilde, zullen we nu alreeds zeggen dat in vermelde Rollen zes wettelijk erkende ambten geciteerd worden, die zich tot wering uit de stad van vreemd gespuis bij de gemeenteoverheid hebben aangesloten; een dezer was het 'Loffelijk Ambt van St Crispinus ten huysse van d'Hr notaris Leenders, hebbende tot voorsitter Dionisius Van Carlo'.

Den naam van den scherprechter, die te Maaseyck de tortuur moest regelen en ook de ter dood veroordeelden aan hun schandelijk einde moest helpen, vonden we nergens aangeteekend, maar dat was ongetwijfeld G. Hamel, van Luik, die zijn akelig bedrijf ook te Neer-Oeteren, Stevoort, Wuest-Herck, enz. kwam uitoefenen.

De gerechtsplaats lag buiten de Boschpoort, tegen de grens der gemeente Eelen. Reist men thans per buurtspoor van Maaseyck naar Maastricht en is men de eerste stopplaats Wurfeld of Eelerbareel nog niet voorbij gestoomd, dan ziet men op de rechterzijde, langs de baan, eenen met dennen bewassen heuvel liggen: 't is de welgekende Siemkensheuvel, wiens omgeving over anderhalve eeuw veel schraler en wilder uitzag dan thans. In 1880 heeft het bestuur van bruggen en wegen den heuvel wel eenen meter doen zakken door het wegvoeren van vulgrond, die elders tot het aanleggen van een nieuwen weg benuttigd is geworden; op ongeveer 70 centimer. diepte vond men toen bekkeneelen, ijzeren halsbanden en kettingen, die tot het tijdperk der Bokkerijders behoorden en in 't bezit zijn van particulieren te Hasselt en te Maaseyck; wat dieper is romeinsch aardewerk opgedolven, waaruit blijkt dat Siemkensheuvel over 15 eeuwen eene grafstede der Romeinen geweest is.

Die uitdrukking en het? bezigde een Rijksarchivaris van België, aan wien we schriftelijk inlichtingen over de verdwenen schriften vroegen.

Allerlei sprookjes loopen over dezen beruchten heuvel en over een halve eeuw zagen we daar nimmer dorpbewoonsters tegen den avond voorbijgaan, als ze van Maaseyck met hun gekochte winkelwaar huiswaarts keerden, zonder een kruis te slaan en een loenschen blik over den rechterschouder te werpen; nu nog zeggen de reizigers of voorbijgangers met ernstige stem: ‘Zie, dat is Siemkensheuvel, waar de laatste Bokkerijder opgehangen werd’!

De crimineele en officieele schriften over de laatste bende Bokkerijders van Maaseyck zijn zoek geraakt: noch op het stadhuis, noch te Hasselt, Maastricht, Luik of Brussel is er iets in het Rijksarchief te vinden. In de beroerde dagen der *sansculotten* zijn de oorkonden door vreemde soldaten gestolen en vernield of door particulieren in bewaring (?) genomen, op zolders versukkeld of vernietigd, toch slaagden wij erin de hand te leggen op eene der belangrijkste oorkonden omtrent deze zaak.

Over 30 jaar overhandigde een zekere Kummel, die te Maaseyck in het Lekker- of Schoolstraatje woonde en een ‘hegadvoocaat’ was, aan wijlen den heer F.-A. Robijns, provincialen opziener der katholieke lagere scholen, wonend op de Eyckerstraat, een wel bewaard handschrift van 23 blzz. in-folio, onderteekend door Joannes Po., kuiper en Bokkerijder, en tot waarmerking geteekend door den griffier J. Nyssens, waarin de verklaringen, bekentenissen, onthullingen en verklikkingen staan, door dat lid der bende tijdens en na de tortuur gedaan te Maaseyck, op het einde der maand Januari en 1° Februari 1793. Dat belangrijk stuk werd ons bereidwillig ter lezing en kopieering toevertrouwd door den eerwaarden heer Oswald Robijns, pastoor te Millen, waarvoor wij hem van harte bedanken; het bevat wetenswaardige onuitgegevene bijzonderheden en was ons zeer dienstig om ons te vergewissen over de juistheid der aanduidingen van namen van Bokkerijders, voorkomende in het netjes geschreven handschrift van den Maaseycker barbier L. Smeets.

De 23^e en laatste blz. van de gerechtelijke oorkonde luidt:

‘Heden 1° Februari 1794 ten 9 uren 's morgens, voor ons schepenen Schoonbroodt en Gelders, compareerde Jan Po., gevangen, los van ijser en banden, aen welcken, naer dat heden morgen voorsien is worden van het allerheiligste sacrement des Autaers, voorlesinge gedaen hebbende van sijne bekentenissen zoo ter scherpe examinatie als naer de selve geschiet, opgevolgde ratificatie, als nadere bekentenissen heeft verklaert de waarheid geseid te hebben in alle pointen en deelen, en heeft onder gepresteerden eede in onse handen verklaert daerbij te volherden in alle pointen, en gerust daer op te zullen sterven en naer voorlesing heeft volherd ende getekent. Joannes Po. Testor J. Nyssens Graph.:quò supra in fidem subt’.

Uit dat ambtelijk stuk putten we bijzonderheden over:

- A. *De Eedaflegging;*
- B. *De Brandbrieven;*
- C. *Diefstal der kerk van Beegden;*
- D. *Diefstal op Danëlsweert.***

De getortureerde gevangene noemde zoo goed bij kon, of zoo getrouwelijk als hij wilde, de namen der Bokkerijders, medeplichtig in de misdaden door hem gepleegd, maar te Neer-Oeteren en op Siemkensheuvel zijn er geëxecuteerd, wier namen hij niet geciteerd heeft; de opkooper of verheler van het gestolen goud- en zilvergoed wordt in die akte ook niet vermeld.

Daar dit document en ook het handschrift van L. Smeets geenszins in 't bereik liggen van 't publiek en geen enkel schrijver tot nu toe de namen der Bokkerijders van Maaseyck en Ophoven, buiten die van Mertens en Houben, in druk verschijnen liet, omdat ze niet een officieel stuk daarover bezaten, zullen wij, ondanks het bestaan van de bedoelde rechterlijke oorkonde, slechts deze familienamen voluit schrijven die geloofwaardige personen ons verklaard hebben in de plaatsen, waar ze toen woonden, thans niet meer te bestaan.

A. - Eedaflegging.

Joannes Po. legde tweemaal den eed af, wat dus ook wel door andere Bokkerijders zal gedaan zijn bij 't veranderen van hoofdman, namelijk in 1784 en in 1793. Ziehier zijne verklaring over de eerste eedaflegging:

‘Dat hij het eerst onder de bende der quaeddoenders is geraekt nu wel 10 jaren geleden en zulks door Jan Du. geschiet te sijn en den eersten eed gedaen te hebben ten huysse van Henricus Houben alhier in den kelder, alwaer gebruykt wierd een groote hostie liggende in eene schotel, zeggende dat Houben voorss: die groote hostie had, dat hij gevangen die hostie met de voeten gestooten heeft, dat hij gevangen daer bij nog swoer van niemand te verraden, dat hem den duyvel anders zou den hals breken, en zegt dien eed gedaen te hebben ter presentie van de vrouw

van Hendrik Houben, van zijnen zoon Gerardus, Knapen den smit die alhier gewoont heeft, en nog eenen man man uyt het Leu genaemd Kelderthoon, zwager van den zwegelenboer, die gericht of gehangen is’.

Zwegelenboer = iemand die busselkens zwegelen of gesolferde kennepstokken in een opengewerkten teenen rugkorf van deur lot deur rondventte; in de Maesvallei en Kempen verdween die kleinhandel over een halve eeuw, door 't gebruik der chemische wrijfpuurhoutjes of lucifers, maar het woord zwegelen en zwegelkens wordt er nog gebezigd om zwavelstokjes of lucifers aan te duiden.

Endervaeren kon ons niemand van Ophoven verklaren. Varen heeft daar de beteekenis van bareel en in de Oo van Ophoven ligt een Linsenvaren, omdat er vroeger eene afsluiting of bareel bestond, waardoor men in den eigendom van Linsen gaan kon Misschien staan we hier voor eene kopijfout en werd er Endervaren in stede van Linsenvaren geschreven, want de griffier Nyssens, van Maaseyck, kon toch ook al die kleine plaatsnamen van Ophoven niet kennen.

Deze naam Veulens bestaat te Maaseyck niet meer, maar in 1794 bestonden wel zeven of acht familiën van dien naam; men meent dat die hert erp in de Pelsersstraat lag.

Po, sprak dus van Linnekoel (Linnekuil) en niet van Lijmkoel, zooals men thans nog veelal te Maaseyck hoort; op die zandachtige plaats is bij menschengeheugen nimmer leem=lijm gevonden of uitgedolven.

De Waai is thans de Oude Waai, eene pachthoeve op 250 met, afstand van de Zanderbeek, die in de Sloot uitwatert; nu woont er Lambrecht Snijders-Steyvers, zwager van den eerw, heer R. Steyvers, pastoor te Tongerlo bij Bree, die er eigenaar van is; dicht er bij liggen de pachthoeven Diepbeek en Krauwelbosch.

Deze Hendrik Houben stierf in 't gevang zooals reeds gezegd is. In 't begin van Augustus 1793 legde Po. den tweeden eed af te Neer-Oetereo; het huis waarin dat plaats greep, de namen der aanwezigen, de omstandigheden en de formule van dezen eed duiden we reeds aan, sprekende over drossaard Clercx en zijne nagelaten schriften.

B. - Brandbrieven.

In 1784 legden Maaseycker Bokkerijders eenen brandbrief bij den rademaker te Ophoven, wonende aan het Endervaeren ; hij was geschreven door den *rooden Vogels*, bloedverwant der vrouw van Hendrik Houben; het geëischte geld moest ter plaatse Endervaeren in den 'graef' of gracht gelegd worden. Vertrekkende uit de herberg Veulens te Maaseyck , ging Antoon Pee. de som lichten en was omtrent een uur achterwege gebleven. De booswichten verlieten toen de herberg en gingen het geld in het huis van Houben verdeelen; de gevangen Po. kreeg drie kronen voor zijn aandeel in de som, die 20 kronen bedroeg.

Omtrent dien tijd werd een andere brandbrief geschreven door Hendrik Houben en gericht aan den 'capiteyn' Reynders van Ophoven, ofwel aan den anderen rademaker dier gemeente; hij werd door Antoon Pee. ter plaatse 'Linnekoel' gelegd, zooals zulks aan Joannes Po. verteld werd door de vrouw en de oudste dochter van Houben; deze dochter is de gelegde som gaan lichten met Fridus Meu.; de som bedroeg 18 kronen die ten huize Houben verdeeld werd tusschen den gevangene, Henricus Houben, deses huisvrouw, dochter en zoon Gerardus, Jan Du., den rooden Vogels, den *suffragant* en Fridus Meu., die ieder 2 kronen kregen, maar vrouw Houben moest altijd iets meer hebben en dat werd haar nooit geweigerd. Eenige blzz. hooger legden wij de looze manier uit op welke de gelegde som aan den Linkuil gelicht is geworden.

Toen ook werd een sommatiebrief van 100 gulden geschreven in hetzelfde huis door den *rooden Vogels* en bestemd voor Daem Smeets, wonende op de Waai te Heppeneert. Terwijl Vogels en Fridus Meu, dicht bij vermelde boerderij wacht hielden, schoof de oudste dochter van Hendrik Houben den brief onder de huisdeur; het geld moest gelegd worden langs eenen weg aan de Noordzijde van de Waai in het Heppeneertveld. Vader en dochter Houben beproefden drie- of viermaal het gelegde geld op te nemen, maar ze durfden niet omdat er wachters stonden; dezelfde kneep als voor 't gelegde geld op den Linkuil werd hier ook gebruikt om de som op te rapen: een bodemlooze kist, waarin de dochter van Houben geborgen zat op eenen kruiwagen door Houben gevaren. Het geld werd in diens kelder verdeeld tusschen den gevangen Po., den *rooden Vogels*. Jan Du., Engel Kerckx, Mathijs Len., beide laatsten van Heppeneert, den *suffragant* en Houben; de gevangene kreeg drie kronen van de som die omtrent 100 gulden bedroeg.

B. - Diefstal in de kerk van Beegden.

Beegden, gemeente van 't graafschap Horne, langs den linker Maasoever, op 54 min. afstand ten W. van Roermond, 2 u. 36 min. gaans van Maaseyck en 3 u. 48 min, van Neer-Oeteren.

Zooals gewoonlijk werd deze gewichtige en heiligschendende diefstal overlegd roet leden der bende in de gemeente woonachtig; een Bokkerijder van Beegden had reeds, vóór de bekentenissen van Po., zijnen kop door het kennepen winket moeten steken om die en andere dieverijen, tegelijk met andere Bokkerijders uit het graafschap Horne.

't Was bij dezen diefstal dat Hermke de Snieder van Dilsen zich zoo zonderling onderscheidde, maar deze en andere leden der bende werden door den gevangen kuiper van Maaseyck niet verklikt, wat wel zijn getortureerde roofgenooten moeten gedaan hebben, want anders waren ze wellicht niet aan de galg geraakt. De verklaringen van Joannes Po., komen hierop neer: gehangen is worden'.

De kerk van Beegden werd in den eersten of tweeden nacht van September 1793 bestolen. Joannes Po. is tegen den avond van Maaseyck naar Neer-Oeteren gegaan in 't huis van Karel Geurts, waar hij nog aantrof Paul *den visscher*, Dirk Parrein, Martinske, *den garde-chasse* en diens vader *den bode van Neer-Oeteren*, alsmede 'eenen andere vreemde die hij niet kent, maer die te Beegden gehangen is worden'. Tusschen 8 en 9 uren 's avonds verlieten ze het dorp, gingen de baan af tot aan het Beerenhuiske in het Ven - een gehucht van Maaseyck, twee kilomet, ten N.-W. dezer stad - waar Geel uit gezeid 'Beerenhuysken' uitgeroepen werd; in het Leu (Ophoven) vervoegden hen de tochtgenooten dier gemeente en die van Rothem, Eelen, Maaseyck; samen trokken ze op den 'Spanjaert' aan en zoo naar de kerk van Beegden, die ze tusschen middernacht en 1 uur bereikten . Joannes Po. en Dirk Parrein braken met beitels een venster open en drongen de kerk binnen, de Beegdenaar voorop omdat deze de plaats goed kende. Al het zilverwerk, als gouden en zilveren harten, en andere tilbare zaken werden gestolen en in drie zakken gedaan, die men in het Beerenhuiske bracht en van daar bij Karel Geurts te Neer-Oeteren.

Toen de dieven in de kerk drongen, was Joannes Po. op wacht blijven staan; hij ontving vijf schellingen in zijn eigen huis, maar kende het aandeel der anderen niet. Hij noemde nog als medehelpers in dien diefstal: Jan Du. en Ambrosius Passen van Maaseyck; Quaks, vader en zoon, van Neer-Oeteren; *Kromp Frike*, wonende te Maaseyck aan 't Prinsenhof en Vanden, heetende; Pieter Pe.; Engel Kerckx; Mathijs Len. en *het kleen menneke met de stompe vingeren*, alle vier van Heppeneert; Helmus *de swegelenboer* van Maaseyck en

Gelet op den afstand en de slechte wegen, in rekening brengende het oponthoud in het Ven, hadden de mannen goed doorgestapt. Men ziet dat de Bokkerijders, waarvan men zegde dat ze op eenen bok door de lucht vlogen; zooals onze luchtschippers der 20e eeuw op hunne een- en tweedekkers, als heel gewone stervelingen uren lang met de trage apostelenkoets moesten rijden om hunne rooftochten te kunnen voltrekken; deze kerkdieven legden op éénen nacht ongeveer 8 uren gaans af! En dan ontvingen ze eenige schellingen voor hun aandeel! Het gouden en zilveren goed kon men immers 's nachts niet te Maaseyck binnenvoeren out er bij den gewonen opkooper verkocht te worden, dewijl de stadspoorten gesloten waren. Van Neer-Oeteren bracht men het des anderendaags naar den zilversmid op de Boschstraat te Maaseyck.

D.- Op Daniëlsweert.⁽¹⁾

Weert is een Nederlandsch woord, veel in het Maasland bij samenkoppelingen (Visserweert, Dilserweert, enz.) of alleen gebezigd. Oorspronkelijk beduidt het een eiland (insula) in den stroom en, bij uitbreiding, aangeslibten of aangespoelden grond langs den stroom; al de Maaslandsche gemeenten hebben hunnen Weert.

Daniëlsweert (*Insula S^{ci} Danielis*) was een groote hoeve met bijliggende huizen en hoorde in de 17^e eeuw aan de Deutsche Orde der Alde Biezen toe. In de 18^e eeuw en op het tijdstip dezer gebeurtenissen behoorde Daniëlsweert bij de schepenbank en ook bij de kerk van Eelen; op 't einde dier eeuw was de hoeve bewoond door den rijken pachter Lambrechts.

In 1839 ging die eigendom aan Roosteren over, maar op 30^e Maart 1844 werd en bleef hij gevoegd bij de Nederlandsche gemeente en parochie Grevenbicht; thans bestaat deze eigendom uit een enkele hoeve, sinds den dood van pachter Lambrechts door de familie Rodigas betrokken en nu bewoond door diens schoonzoon Hanssen. Daniëlswert ligt omtrent anderhalf uur bezuiden Maaseyck, langs den rechteroever der Maas en 36 min. ten Z.-O. van Eelen; een half uur benoorden Daniëlswert ligt Illekhoven, gehucht van Born, waar ook Bokkerijders woonden.

Welnu, het grootste deel der ondervraging van Joannes Po. handelde over den diefstal met inbraak en geweld, in den nacht van 9^e tot 10^e September 1793 door een buitengewoon groot getal Bokkerijders uit Belgisch en Hollandsch Limburg op Daniëlswert gepleegd

Deze gewichtige schelmerij, die een achttal dagen na den kerkdiefstal van Beegden geschiedde, maakte een geweldige opspraak en was eene der hoofdoorzaken van de klopjacht op de Bokkerijders, die drie maanden later in België en Holland plaats greep.

Wij herhalen weer wat Joannes Po. verder ter rechtbank verklaarde:

Hij bevond zich op verzoek van Paul *den visscher*, van Neer-Oeteren, den 9^e Sept. 1793, rond 9 uren 's avonds, aan *de Kok* ; Paul deed er hem den voorslag naar Daniëlswert te gaan en aan *den Damiaen* met eene daar gereedliggende pont den stroom over te steken.

Kok, van Cogghe, Coche, beteekent in Vlaanderen, Zeeland en West-Friesland een ingedijkt land of polder, ook eene tolplaats langs de Schelde (Dendermonde). Het beduidt nog, ook bij Kiliaen, een breed, platrond rivierschip, van daar koghschip of beter koggeschip. To Eelen bedoelt men door Kok eene aanlegplaats voor de Maasschepen, met het erbij behorende drankhuis.

Damiaen, evenals de Kok onder de gemeente Eelen gelegen, is eene woning die tot de parochie Heppeneert behoort; zij bevindt zich ten N. van Daniëlsweert en aan den linker of westelijken Maasoever. 't Is van onheuglijke tijden eene overzetplaats geweest en wordt thans betrokken door Willem Kitzen van Visserweert, rechter Maasoever.

Die pont zal wel verscheidene keeren over en weer zijn gevaren voor de roovers van Maaseyck, Eelen, Rothem, Dilsen en Stockheim. De Bokkerijders van Ophoven, Leu, Maaseyck-Ven, Neer-Oeteren en Op-Oeteren werden aan den Leeuwk (36 min, benoorden Maaseyck) overgezet. Het spreekt van zelf dat die veerlui in de beste verstandhouding stonden met de Bokkerijders; men vertelt nu nog dat La., de veerman van den Leeuwk, werkend lid was der bende en zijn kroegje ook tot vergaderplaats diende.

Te oordeelen naar zijn net en duidelijk handteeken, had Po. een keurig geschrift, wat hem tot het houden der naamlijst van de bende (van Maaseyck) geschikt maakte. Deze naamlijst zal Po. wel aan de justitie hebben moeten overhandigen.

Sittard ligt anderhalf uur ten O. van Daniëlsweert en Geilekirchen nog 4 u verder in Gulikerland (Pruisen.)

Hier bleef Joannes P. verre beneden de waarheid, want ons erachtens waren op Daniëlsweert ten minste 80 Bokkerijders.

Den 9ⁿ Mei 1794 verklaarde immers Cretskens, lid der bende van Op- en Neer-Oeteren, dat 40 leden zijner bende, die den molenaar van Asch bestolen, ook aan den diefstal op Daniëlsweert deelnamen, geholpen door makkers uit de Maasvallei. Bij die 40 voege men die van Maaseyck, Heppeneert, Eelen, Rothem, Dilsen, Stockheim, Ophoven en van Hollandsch Limburg en dan zal men zelfs de 80 wel overschrijden. Cretskens aandeel bedroeg 14 florijns, terwijl Joannes Po. er maar 6 ontving, waaruit op te maken is dat de diefstal aanzienlijk was en dat de verdeeling ter plaatse, tusschen de hoofden van elke bende of afdeeling, niet juist of gelijkmatig gedaan werd.

Aan gene zijde gekomen, gingen ze stroomopwaarts Daniëlsweert eenige meter voorbij, Paul den visscher begon te fluiten, waarop wel 16 of 17 man bij hem kwamen. Karel Geurts vroeg: 'Zijn ze daer, die van Stockheim ook? Zijn ze ook alle vijf daer? En die anderen ook?', waarop Paul bevestigend antwoordde.

De afdeeling van 16 man is naar de pachthoeve gegaan, terwijl Joannes Po. ter plaatse moest blijven wachten; *het klein manneken* van Neer-Oeteren en Karel Geurts zijn bij hem weergekeerd met eene flesch brandewijn, waaraan ze hem eens duchtig lieten drinken en de laatste zegde: ‘Daer hebt ge twee pistolen, pak die in de hand en blijf hier staen; komt-er iemand bij u, dan schiet ge hem voor den kop’. Na een half uur wachters kwamen Paul *den visscher*, Karel

Geurts en nog iemand van Rothem, die een geweer had en een brandende lantaren, hem vervoegen, doch ze lieten hem weldra weer alleen wachthouden. Na ruim een kwartier hoorde Po. een gedommel en vernam latijnsche woorden als *expecta parum*, *die semel*, waarna Paul en Martin van Neer-Oeteren beurtelings aangedragen kwamen met eenen zak, dien zij bij hem nederwierpen en die hij op den tast gevuld achtte met lijnwaad. *De garde chasse* en Karel Geurts brachten ieder een houten kistje; toen hij vroeg hoe het er mede ging, antwoordde de *gardechasse*; ‘Wij hebben ze verdoemd gekneveld’! Po. naderde de boerderij en bemerkte dat vijf of zes man pakken wegdroegen naar een anderen kant uit en dat ook drie vrouwen bij den troep waren. Po. en gezellen zijn bij middel der pont weer de Maas overgevaren met vier of vijf pakken en twee kistjes.

Po. verklaarde dat hij de lijst der bende hield, dat Jan Du. na den geheimzinnigen dood van Houben (Juli 1785) de hoofdman was; hij noemde als medeplichtigen den ouden Koning van Ophoven, toen al gerecht; Pieter Pe., Dorus Pe. en Antoon Pe.; Mathijs L. van Heppeneert, Fredrik den wever op de Hoog bongertstraat, *den bode van Neer-Oeteren*, den oudsten zoon van Karel Geurts, den *swegelenboer* der Eyckerpoort, Arnold Da., alias *scive don* of *juvedon*, Lambrecht La Roche van Maaseyck, Geel uit de Beerenhut, *Thijs* van Heppeneert met *de stompe vingeren*, Engel Kerckx en Mathijs Met, van Heppeneert, die ‘tegenwoordig te Maaseyck woont en met de koolkarre vaert’, Lambrecht Ver. van Maaseyck, alias *Lambert van Dorothee*, voorts nog twee personen van Rothem, de eene genaamd Willem en de andere Gerardus.

Na die bekentenissen deed Po. er nog andere. Hij verklaarde de woning van Daniëlsweert genaderd te zijn tot aan de voordeur, maar niet tijdens de inbraak, die omtrent een uur 's nachts met beitels gedaan werd; de diefstal was rond vier uren 's morgens voltrokken. Hij noemde als gestolen zijnde: lijnwaad, zilverwerk, lepels, vorken en andere zaken; het zilverwerk is gestolen uit eene kist die ze met houweelen hebben opengeslagen. Andere roofgenooten, waaronder Karel Geurts, namen met zakken gestolen goed den weg naar Sittard; bij hen was ook een knecht met eene karre, die een eindje van Daniëlsweert stond; deze knecht vertelde later aan Po., te Maaseyck, dat de gestolen voorwerpen, op zijne kar geladen, verkocht werden in een grooten winkel van Sittard of Geilekirchen.

Po. ontving van Paul drie kronen, aan de Sloot te Maaseyck, en drie weken later nog drie schellingen van Karel Geurts, op de Markt; hij voegde hierbij dat de bewoners van Daniëlsweert met koorden gebonden werden op hun bed door vier mannen van Neer-Oeteren. Terwijl ze daarmee bezig waren, brachten twee joden van Sittard, die ook van de bende waren, eenen vreemdeling binnen welke geen Bokkerijder was; de *garde chasse* bond hem handen en voeten bijeen met koorden, wierp hem ten gronde en smet nog eenen zak meel op zijn gezicht.

Volgens hem hebben er wel 40 of 42 man aan dezen diefstal deelgenomen, waarvan hij ook nog noemt: vader en zoon uit een huis gelegen te Berg onder Neer-Oeteren, een ouden grijzen man wonende in hetzelfde gehucht, den knecht van Keymis Pier te Neer-Oeteren, ook nog een manneke wonend tegenover den rademaker in de straat die naar Op-Oeteren gaat, Michiel De Gres en Cornelis Bous van Maaseyck, Gradus den kuiper van Illekhoven die bij hem het kuipen geleerd heeft, en den *rooden Vogels* van Maaseyck. Wat Mathijs Met. van Heppeneert en Lambrecht Ver. van Maaseyck betreft, verklaarde hij zich nu te herinneren dat ze niet op Daniëlsweert waren. De tortuur werd om 2 uren namiddag begonnen en te 6 uren gestaakt

Den 24^e Januari 1794, ‘los van ijzer en banden’, verklaarde Po. tijdens de tortuur de waarheid gezegd te hebben en in alles te volharden, behalve dat, in strijd met hetgeen hij daags te voren vertelde, Michiel De Gres en Gradus van Illekhoven niet aan den diefstal deelnamen en hij ook twijfelde aan Frederik den wever en den ouden Quaks van Neer-Oeteren.

Den 30^e Januari 1794 onderging P. nog de foltering en verklaarde zich toen goed te herinneren dat Frederik de wever bij den diefstal tegenwoordig was, alsook Quaks de jonge zijnde de *speelman*. Hij zegde ook dat Mathijs(Bies.,) van Heppeneert, bij de bende behoorde.

De Aanhoudingen.

De verklikkingen van Joannes Po. hadden voor natuurlijk gevolg een groot getal aanhoudingen, onderzoeken, ondervragingen, vonnissen en strafuitvoeringen, zoowel te Maaseyck als in de omliggende dorpen. Te Maaseyck vertelt men dat de koster van Heppeneert, bij het krieken van den dag afgemat thuis komende na een nachtelijken strooptocht, het de moeite niet meer waard achtte naar bed te gaan, het hoofd neervlijde op den hoek der keukentafel en, zich onbewaakt achtende, zijn geld telde al mompelend: ‘Drie stuivers! Is dat nu al wat ik van een ganschen nacht loopen en zwoegen en ten koste van zoo'n gevaar verdiend heb’! Zijne vrouw, die erg over hem te klagen had en hem sinds lang mistrouwde, was op haar bloote voeten genaderd, had alles gehoord en wist nu met wien ze de echtelijke koets deelde; zij ging naar de stad en klaagde hem aan. De koster, wiens naam in die parochie niet meer voortbestaat, is in de parochiale registers aangeduid als zoon van Gisbertus Wienen en van Katharina Sev., den 1^e Juli 1730 gedoopt, den 1^e September 1762 gehuwd met Joanna Ramaekers. Dat register vermeldt dikwijls zijnen naam als peter van ten doop gebrachte kinderen en dit, voor de laatste maal, den 2^e Januari 1794 of 28 dagen vóór zijne aanhouding.

Reeds den 17^e en 18^e Januari 1794 had Clercx twaalf Bokkerijders aangehouden en te Maaseyck opgesloten: de hooger genoemde Joannes Po., alias *Jan de Vloets (Floets)*, kuiper; Jan Du., schoenmaker; Jan Wy., alias *Paes*, schoenmaker; Pieter Pe., hoefsmid; Petrus Luy., soldaat; Ambrosius Passen, wolspinner; Fredericus Steegen, wever, wonende op de Hoogbongertstraet (Boomgaardstraat); Cornelis Bous, schoenmaker, allemaal van Maaseyck; Mathijs Len., Engelbertus Kerckx, Mathijs Bie., drie landbouwers van Heppeneert; Geel uit de Beerehut of het Beerehuizeken, in het Ven, parochie Aldeneyck.

Den 30^{en} Januari 1794 werden in het gevang gezet: *de suffragant*, hoedenmaker, wonende aan de Noorderzijde der Boschstraat, tegenover *De Keizer*, (thans door M. Arth. Vinckenbosch bewoond); Henricus De Weerdt, alias *de korporael*,; Wilhelmus Jan., alias *de swegelenboer*, daglooner, aan de Eyckerpoort; Jacobus Wienen, koster te Heppeneert.

Den 1^{en} Februari 1794: Lambertus La Roche, daglooner; Godefridus Vanden., alias *de Kromme Fridus*, schoenmaker, wonende aan het Prinsenhof; Arnoldus Dae., alias *scive don (juvedon)*, schoenmaker.

Te Eelen werden op 13^{en} Maart 1794 aangehouden en naar het gevang van Maaseyck gebracht: Mathijs Van Deur, alias *den Thoes*, en zijn zoon Jan; Henricus Drocourt, alle drie van Eelen.

Deze gevangenen werden aan al de formaliteiten der bestaande proceduur onderworpen: ondervraging, confrontatie en tortuur. Wij vernamen reeds uit een franschen brief door dokter Magnée den 12^{en} Februari 1794 aan zijnen broeder te Tongeren gericht, dat hij de pijniging te lang van duur vond, maar hij voegde er dit nog bij: ‘M. Vandermeer, als burgemeester en vader dezer burgers, is zoo liefdadig ze getrouwelijk gezelschap te houden... Op twee na zijn al deze bandieten zeer slechte menschen geweest en razende republikeinen... Wat onze schepenen betreft, het zijn meestal stommeriken (*des imbéciles*)’. De getuigenis van dezen geneesheer is geenszins vleierend voor de leden der schepenenbank zijner stad; wij stellen en laten die op zijne rekening: hij bevond zich ter plaatse, zag ze dagelijks hunne zending volbrengen, woonde als beëdigde arts met hen de tortuur bij en kon alzoo be en veroordeelen met kennis van zaken.

Deze burgemeester Vandermeer, Karel, was ook dokter en woonde op de Boschstraat in het huis waar later de familie Stiels en thans M. Math. Drehmans in verblijft. Zijne dochter Maria-Eugenia huwde den 2^{en} September 1828 Pieter-Jacobus Stiels, dokter, grootvader van den tegenwoordigen vrederechter van Maaseyck; de naam Vandermeer bestaat aldaar niet meer, 200 min als die van Magnée: over 16 jaar stierf op vijf-en-tachtigjarigen ouderdom, te Aldeneyck, in het ouderlijk heerenhuis, de weduwe L. Lejeune, geboren Louisa Magnée, dochter van vermelden dokter (1750-1838), die in de jaren 1799 tot 1805 burgemeester is geweest; haar eenig kind, Hippoliet, echtgenoot van Maria-Th. Van Doren, stierf den 14^{en} Augustus 1907 en zijne weduwe, hertrouwd met Hendrik Minne, verblijft in het ouderlijke huis.
consul’.

Consul: in dien tijd stond die benaming gelijk met die van burgemeester, wat men ook van *regent* kan zeggen

Dat dit aanzienlijk personage eigenlijk Bokkerijder was en aan rooftochten deelnam, zooals dat op gene zijde der Maas in 't Land van Valkenburg met magistraten voorviel, gelooven we geenszins en vonden wij ook nergens vermeld; hij woonde in de Boschstraat tegenover de Kruisheerenkerk, in het sinds toen verfraaide huis waar nu de heer bankier Hulsbosch verblijft en waar in 't midden der 19^{en} eeuw een groote rozenkrans als uithangbord van eenen galanterieën en zilverwinkel boven de ingangsdeur hing. Vermoedelijk hing er dat godvruchtig teeken ook een halve eeuw vroeger toen Van Carlo ‘In den Rozenkrans’ woonde, want deze was ook goud-en zilversmid. In die hoedanigheid was hij den Bokkerijders maar al te gediensig met gestolen juweelen, kelken en zilveren of gouden kerkelijk goed en oagangbare munten te koopen of te verhelen, iets wat destijds schier met heiligschendenden of gewonen diefstal, met of zonder geweld, gelijk stond. Van Carlo zou dan ook aan de galg en den schandedood niet ontsnappen, dat wist hij zeker.

Toen Clercx, die op Siemkensheuvel de terechtstelling van den koster van Heppeneert en onmiddellijk daarna een buitengewone rechterlijke vergadering der schepenbank van Eelen had bijgewoond, om vier uren 's namiddags met twee gerechtsdienaars de woning van Dionisius Van Carlo binnendrong om tot diens aanhouding over te gaan, schoolde natuurlijk het nieuwsgierige volk van het stadje te zamen op Boschstraat en Markt, en 't zal wel aan geschuifel en gejuw niet ontbroken hebben wanneer de voortreffelijke man en groote vlegel geboeid tusschen de gerechtsdienaars voortstapte. In stede van den oudburgemeester, 'ex-regent en consul', voorzitter der gilde St-Cripinus, langs den gewonen ingang op de Eyckerstraat het gevang binnen te leiden, bracht Clercx hem op het stadhuis door de voorgeveldeur.

Toen Van Carlo de zes arduinen trappen beklom, zuchtte hij diep en sprak: 'Honderd malen ben ik deze trappen opgetreden om anderen te gaen veroordeelen, nu beklim ik ze om zelf veroordeeld te worden'. Van Carlo werd niet ter dood gebracht; men vertelt dat zijne vrienden of bloedverwanten hem vergift bezorgden, waarmede hij zelfmoord pleegde. 's Nachts zou zijn lijk, door de zorgen van den gerechtsdienaer Konings in eenen zak gestoken zijn en per kruiwagen buiten de Eyckerpoort gevoerd om niet ver van Aldeneyck, in eenen zijweg tusschen akker en weiland, dicht bij *het Slijkeind* in den grond gestopt te worden. Evenals met Henricus Houben, in 1785, trok zich de stad van het wegruimen en het begraven des lijks niets aan; luitenant-drossaard Pendris moest voor de teraardebestelling van Houben zorgen en dat moest zijn opvolger Clercx ook doen met het lijk van den oudburgemeester.

Het *Slijkeind* is eigenlijk een laagliggende en zeer vochtige onbebouwde plaats, aan de stad toehoorend, gelegen in Aldeneyck op de aansluiting van de Hamonterstraat met de Jevanestraat en een moerassigen waterloop. Enkele meters eer men het Slijkeind bereikt, zondert zich van de Hamontestraat en links of westwaarts eene veldstraat zonder uitgang af, tusschen akkerland en eenen kamp of omsloten weide; 't is halverwege die straat. Kerkkampstraat geheeten, dat Van Carlo zou begraven geworden zijn. Een bewoner der Jevanenstraat leidde ons in die veldstraat en deed ons op de vermoedelijke grafplaats stilstaan; hij vernam die bijzonderheden uit den mond van wijlen den heer Hip. Lejeune, kleinzoon van dokter Magnée, tijdgenoot van Van Carlo.

Behalve de reeds genoemden Mathijs en Jan Van Deur en Drocourt, leverde de gemeente Eelen, ongeveer een uur gaans ten Z. van Maaseyck gelegen, ook haar aandeel voor de bende Bokkerijders der Maasvallei. De Prins-Bisschop van Luik was sedert 2ⁿ December 1621 heer en meester van Eelen, doch in 1741 stond hij dit meesterschap voor een jaarlijksche rente van 300 kronen af aan baron Thomas-Cornelius van der Marck, eigenaar en bewoner van het aldaar gelegen kasteel van Sipernau, op 20^e Januari 1789, dus in het tijdstip dat de Bokkerijders der laatste periode hunne fieltenstreken aan den Maaskant bedreven, kocht de nieuwe heer van Sipernau, baron de Liliën, alle rechten op Eelen voor 2000 gulden Brabantsch. De rechterlijke macht hoorde den abt van Corbie toe, die in Picardië (Frankrijk) verbleef en om reden van den grooten afstand al sinds lang den graaf van Loon als voogd van al zijne goederen in ons bisdom had aangesteld; dit legt ons uit waarom de heerlijkheid Eelen, al was ze eigendom van den Prins-Bisschop, niet door het Luiksche maar door het Loonsche recht beheerscht werd.

De crimineele registers van Eelen zijn door eenen brand vernield, maar de schepenbank was maar een nedergericht en moest in 'leere of hoofdvaart' gaan naar Hasselt, ter leenzaal van Vliermael of Oppergerecht van 't Graafschap, en 't is uit het 'Rollboeck' van dat hoog gerechtshof dat onze inlichtingen van gerechtelijken aard over Eelen getrokken zijn.

In bedoelde lange tijdsperiode vinden we aangeteekend als meiers: Arnoldus Driessen, Geurt Driessen, Mathijs Lucas, Gerard Hagen, J. Joosten en P. Van Oeteren. Karel Vandermeer, wonende te Maaseyck in de Boschstraat, was schout en secretaris van Eelen, en zetelde met Joosten, Leenders en Van den Borne, schepenen, in de processen der Bokkerijders.

Ter vervanging van luitenant-drossaard Clercx, trad de rechtsgeleerde Gelders, van Maaseyck, dikwijls op als aanklager of aanlegger en wordt dan ook soms met den naam van drossaard in de rechterlijke stukken betiteld.

Den 11ⁿ April 1794, dus 13 dagen na de executie van den koster van Heppeneert op Siemkensheuvel en de aanhouding van den oudburgemeester Van Carlo, verklaarde het Oppergerecht van Vliermael, op request van den jurist Gelders, dat er moest overgegaan worden tot de aanhouding van Jan Leenders, bijgenaamd *den vader*, 'brauwknecht bij den custer Lucas tot Eelen' Fredericus Lucas, Renier Wolfs Wilhelmus Steegen, schoenmaker, Henricus Janssen, getrouwd met de dochter van den 'alden smit', Gerard Hanssen, alias *den rooden Graed*, en Willem Hanssen, alias *den kroppert*, die allen te Eelen verbleven.

Den 13ⁿ Mei 1794 verwees het Oppergerecht Wilhelmus Steegen, Fredericus Lucas, Henricus Janssen, Renier Wolfs, Gerard Hanssen tot de tortuur; den 22ⁿ en 23ⁿ dier maand sprak men te Hasselt het doodvonnis uit - verhangung aan de galg - tegen die vijf Bokkerijders.

Theodorus Lucas, echtgenoot van Helena Coenen, was schepen en broedermeester der schutterij, hij woonde in *Het Lemke*. Helena Coenen was eigenaar van de brouwerij in de Jodenstraat en het Lemke. Theodorus Lucas was ook koster-schoolmeester.

Van de twee andere aangehouden personen, Jan Leenders en Willem Hanssen, wordt in het 'Rollboek' geene melding meer gemaakt, vermoedelijk werden ze gansch onplichtig bevonden; wel wordt er in gezegd dat Jan Leenders enkel laakbaar verklaard werd.

Den 11^e Juni 1794 ging Clercx te Dilsen gevangen nemen, volgens hetgeen de barbier L. Smeets daarover aantekende, Jan Op den Akker, *den Duvel*; Hermke *den Snieder* of Hermanus Ko. (Co.) en Wilhelmus Moonen: deze laatste ontsnapte tien dagen later uit 't gevang van Maaseyck, maar werd kort daarna gevat te Mechelen a/Maas, waar men hem ophing.

Over de Bokkerijders van Rothem en Stock heim, waarvan Joannes Po, te Maaseyck onder en na de tortuur sprak als medeplichtigen in den diefstal op Daniëlsweert, bestaan geen schriftelijke oorkonden in die twee gemeenten en zij werden ook niet vermeld in 't register van het Oppergerecht te Hasselt, omdat Stockheim door het Luiksche recht beheerscht was voor het *intra-muros*, en Rothem, al was het Loonsch , in crimineele zaken recharge vroeg bij 'de Edele Achtbare Heeren Scheepenen van den Hogen Graafflijke Gerechte van den Vroenhove, te Maastricht'.

In het eenige crimineel register van den Vroenhof vonden we niets meldenswaardig over Rothem aangeteekend, noch in de twee registers voor overdrachten en gedingen. Vermeld gerecht van den Vroenhof, dat 'op den ouden Stadhuyse' van Maastricht zetelde, bevatte ongeveer het derde deel der stad met Wilre, Montenaken en Heukelom (Vroenhoven); als beroepshof bevatte het nog de heerlijkheid Herstal, Rutten, Veulen, Rothem, Pietersheim, Riempst, Sussen, Sichen, Vroenhoven en Neder-Canne.

'Rothem onder de parochie Elen: mij is geseyt dat men daer volgt het Loons landrecht en dat des niet te min van schepenen aldaer geappelleert word naer den Vroenhof van Maestricht'. (Guill. Borghs, burgemeester en voorzitter van 't Oppeigerecht van 't Graafschap, te Hasselt † 15 September 1780, blzz. 69 en 70 van zijn handschrift).

Terechtstellingen.

Het crimineel gerechtshof van Maaseyck veroordeelde schier al zijn gevangene medeburgers ter dood, zoodat de beul weer volop werk kreeg.

Den 1^e Februari 1794 werden op Siemkensheuvel gehangen: Joannes Po., Jan Du. en Geel uit de Beerehut; deze laatste werd, als bewoner van het Ven, parochie Aldeneyck, op het kerkhof van dat gehucht begraven, terwijl de lijken der twee anderen op het kerkhof van Maaseyck ter aarde besteld werden.

Den 4^e Maart 1794 werden door beulshanden op Siemkensheuvel gehangen: Cornelis Bous, Fridus Steegen, Engelbertus Kerckx. Daar deze twee laatsten behalve diefstallen ook heiligschennis bedreven hadden, moesten ze op de Boschstraat, voor een groot kruisbeeld dat aan de Kruisheerenkerk met opzet geplaatst was, daarover luidop vergiffenis vragen; ook bleven hunne lichamen tot prooi der raven en roofvogels aan de galg hangen.

Dat kruisbeeld is in 't bezit gekomen van M. Hennen, te Maaseyck wonende in de Boschstraat en die later naar Reckheim verhuisde. De weduwe Hennen, geboren Van Gulpen, vermaakte haar huis te Reckheim met inboedel aan de kerkfabriek van Reckheim, die het in 1897 voor 15,000 fr. aan M. And. Colson-Janssen verkocht. 't Is in dat huis, achter het gemeentehuis gelegen, dat bedoeld kruisbeeld nog te zien is, d.i., niet het kruis maar het houten Christusbeeld en dat zonder armen; ook het hoofd is erg beschadigd; van kop tot teen meet het beeld juist 2 meters.

Den 14ⁿ Maart 1794 werd Mathijs Len., van Heppeneert, ter strafplaats geleid met een schandbord aan den hals waarop in vette letters te lezen stond: 'Godlasteraer, brandbriefschrijver, brandbrieflegger, nagtdief'. Hij werd verworgd en zijn lijk tot assche verbrand. Dienzelfden dag werden aan de galg gestropt: Mathijs Bie., landbouwer van Heppeneert; Ambrosius Passen, wolspinner; Jan Wy., alias *Paes*, schoenmaker, en Pieter Pee., hoefsmid, alle drie van Maaseyck.

Acht dagen later stond wederom een groote menigte rond Siemkensheuvel om de verhänging bij te wonen van Arnoldus Dae., alias *scive don (juvedon)* schoenmaker; Lambertus La Roche en Wilhelmus Jan., *de swegelenboer*; Godefridus Vanden., alias *Kromme Fridus*, alle vier van Maaseyck. Behalve *de swegelenboer* moesten ze op de Boschstraat vergiffenis vragen aan het kruisbeeld wegens sacrilege en hunne lijken bleven aan de galg hangen, terwijl het ander lijk van het schandehout afgedaan en te Maaseyck op ge wijden akker begraven werd. La Roche stierf vloekend als een verdoemde.

Den 29ⁿ Maart 1794, vier uren vóór de aanhouding van den oudburgemeester, knoopte men op Siemkensheuvel aan de galg: den *suffragant* en Jacobus Wienen, koster van Heppeneert, wiens lijk in dat gehucht begraven werd en dat van den anderen dief, te Maaseyck. Dien dag werd Henricus De Weerdt, drie dagen te voren uit het gevang van Maaseyck ontsnapt, in beeltenis opgehangen.

Na deze strafuitvoeringen op Siemkensheuvel, reed drossaard Clercx naar het naburig Eelen om er een 'extraordinaire genachte' bij te wonen, waarin de schepenbank Jan Van Deur en Henricus Drocourt tot de galg verwees, en Mathijs Van Deur, alias *den Thoes*, tot afkapping der rechterhand, de wurging ter dood en de verbranding tot assche. Dat vonnis werd den derden dag daarna volbracht te Eelen en de lijken der twee gehangenen werden op het kerkhof begraven.

Te Eelen stond de galg op den *Hemelsput*, in de 14^e eeuw *Hymelspot* geheeten, eene gemeenteweide langs den weg van Eelen naar Heppeneert, op 20 min. der kerk, 10 min. van den Damiaen en schier tegenover Daniëlsweert.

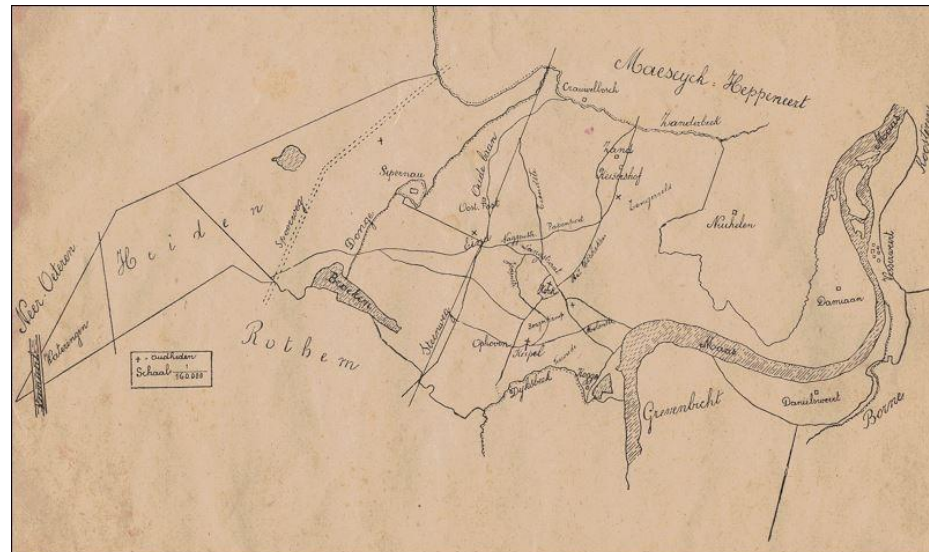
Den 3ⁿ April 1794 werd Petrus Luy., soldaat, van Maaseyck, op Siemkensheuvel gegeeseld door den beul en uit het gebied der stad verbannen; hij leefde lange jaren te Bree onder een valschen naam.

's Anderendaags stierf in 't gevang van Maaseyck, na een 'papje' geëten te hebben, de genaamde Petrus Van Vloerop, en de barbier Smeets weet niet te zeggen waar het lijk begraven werd, wat dus eenen zelfmoord doet vermoeden.

In 1794 lag het kerkhof nog in de stad. Het *Manhuis*, waarover later in politieke weekbladen veel gesproken werd wegens zekere misbruiken, bestaat niet meer in zijn vroegeren toestand: 't is door verbouwing in vier woningen veranderd, die aan de gebroeders Verkissen toebehooren.

Den 8^{en} April 1794 werd Henricus De Weerd, alias *de kor porael*, die uit het gevang ontsnapte en in beeltenis gehangen werd, te Aldeneyck weer gevangen; twee dagen later bengelde de *korporael* aan de galg.

Den 26^e Mei 1794 zijn de vijf volgende Bokkerijders van Eelen op den Hemelsput gehangen: Fredericus Lucas, Wilhelmus Steegen, Wilhelmus Hanssen, alias *de kroppert*, Wilhelmus Janssen en Renier Wolfs; deze twee laatsten werden op het kerkhof begraven, de drie anderen stierven als rampzaligen en hunne lijken bleven aan de galg hangen.

Te **Eelen** vertelt men dat een dezer drie ellendelingen op den priester en op het hem voorgehouden kruisbeeld spuwde. L.L. Smeets sluit zijn handschrift met de melding dat zekere Jan Houben, beschuldigd van vele euveldeeden, in het gevang van Maaseyck, eer hij gevonnist werd aan vergifting gestorven is. Hij is op het ongewijd gedeelte van het kerkhof langs den muur van het oudemannenhuis begraven.

‘De honden’, schrijft hij, ‘hebben hem uitgedabt en blootgemaakt en toen hebben de kinderen zijn hoofd met steenen aen stukken geworpen soodat het bloed er nog uitdrupte’. Deze Jan Houben kwam dus in 1794 zoo geheimzinnig in de gevangenis om als Hendrik Houben in 1785, maar de barbier Smeets zegt niet welke betrekking er tusschen beiden bestond. Er is schier geen twijfel of de laatste is de zoon van Hendrik: in de parochiale registers, waarin de doop der tien kinderen van den kapitein der eerste bende vermeld is en verder ook geen andere Jan Houben meer voorkomt, vonden wij aangeteekend: Jan-Lambertus, den 29^e Juli 1763 gedoopt, hebbende voor peter Jan Vogels en voor meter Katharina Kelleneers.

Ten slotte weze nog gezegd dat de laatste bende van Maaseyck hare vergaderplaats had ten huize van Fredericus Steegen, wever, op de Bongert-of Boomgaardstraat; dat huis lag niet ver van Prinsenhof, aan den Zuidkant der straat, waar nu de klassen der lagere school van de Ursulinnen zijn ingericht der straat, waar nu de klassen der lagere school van de Ursulinnen zijn ingericht, zijn ingericht, en werd in de wandeling *Het Beeldje* geheeten; later werd dat huis bewoond door Wetsels en Latour. De kelder gaf uit op den wal en vermoedelijk was er middel om langs dien weg buiten en binde stad te geraken als de stadspoorten gesloten waren.

De eigenlijke opsporingen naar Bokkerijders in onze provincie en hunne bestraffingen grepen in 1754 en vooral in 1774 plaats op de boorden van de Herck, den Demer, te Wellen, Stevoort, Munster-Bilsen, Sint-Truiden, Beeringen en Tessenderloo; op minder dan drie jaar, van 1789 tot 1791, hadden de luitenant-drossaards Van den Cruys en Clercx de gemeenten Neer-Pelt, Over-Pelt, Peer, Bocholt en Bree van het rooversgespuis gezuiverd. Neer-Oeteren, Op-Oeteren, Ophoven, Maaseyck, Eelen en andere Maaslandsche gemeenten kregen hunne beurt. In 1794 werd voorde laatste maal de galg gebruikt om de Bokkerijders der Maasvallei op Siemkensheuvel te hangen en in 1800 werd de kapitein der laatste bende van Stevoort volgens de strafwet der Fransche Republiek door den krijgsraad veroordeeld om ge Guillotineerd te worden. Een totaal van 195 doodvonnissen, 8 vonnissen tot geeseling en verbanning, voor onze provincie alleen, staan duidelijk in de crimineele registers vermeld; men telt daarbij de 50 geëxecuteerden der bende van Frans Vanlewe in 1754 te Wellen, de terechtstellingen van Guygoven, Stevoort, Sint-Truiden, Maaseyck, Stockheim, Op-Oeteren, Rummen (graafschap Loon) waarover de voornaamste rechterlijke stukken ontbreken, alsmede de 570 gerechte Bokkerijders in de Landen van Overmaas, wat toch zeker een totaal van minstens 860 kan uitmaken; voegt men hierbij de honderden lichtgestraften, ongestraften en ontvluchte roovers, dan heeft men een gedacht van de uitgestrektheid, de hevigheid en langdurigheid der kwaal en zal men ook den schrik onzer voorouders als teenemaal, gegrond erkennen.

Doch zie, nauwelijks waren ze, door al die strafuitvoeringen van hunne ongerustheid en vrees voor de Bokkerijders verlost, of ze moesten de dwingelandij, knevelarijen en geldafpersingen der Fransche Republikeinen onderstaan, die ons hun ongevraagde *Liberté-Egalité-Fraternité* kwamen opdringen. De priesters moesten een vrijheidskrenkende eed afleggen ofwel werden ze naar de eilanden Ré en Oléron, naar Cayenne en Afrika verbannen, zoo ze niet verkozen zich bij levensgevaar in bevriende huizen schuil te houden tot de hevigheid van het Staatsorkaan geweken was; de bloedwet werd ingevoerd en onttrok de jeugdige mannen aan den vreedzamen haard om hun bloed en gebeente in schier al de landen van Europa te gaan verspreiden.

En - de geschiedenis heeft het ons vermeld en het prachtige standbeeld aan de Luikerpoort van Hasselt herhaalt het nog welsprekend aan dit en de volgende geslachten - toen ontstond in 1798 de *Boerenkrijg* in Vlaanderen, Brabant, Antwerpen, Limburg en Luxemburg. De verroeste snaphanen werden van den haak gehaald, de vreedzame landbouwerktuigen, vorken, gaffels en zeisens, zouden als oorlogswapens door stevige maar niet tot den strijd gedrilde vuisten gehanteerd worden om de verdrukken van den vaderlandschen bodem over de Zuidergrens terug te jagen. Een gansch leger werd uit Frankrijk afgezonden om dien opstand te dempen, om de ‘Brigands’ in hun bloed te vernietigen. Wat vermogen opoffering, doodsmisachting en heldenmoed, niet vergezeld van beleid en strategische kennis, noch gesteund door het noodige

krijgsgeschut en oorlogsmaterieel, tegen een talrijke goed gewapende en wel geoefende legermacht, aangevoerd door veldheeren, die reeds elders in menigen strijd of op vreemde slagvelden het bewijs van krijgskunde en heldhaftigheid geleverd hadden? ‘Onze Jongens’ sneuvelden bij honderdtallen in de Antwerpsche Kempen en te Diest, tot dat eindelijk op 6^e December 1798 die Vendeesche opstand van het christen en vrijheidsminnend België in een bloedbad te Hasselt versmachtte. Deze mislukte maar roemvolle heldenfeiten der Belgische Boeren hebben de schande uitgewischt, die de Voetbranders, de Binders en vooral de Bokkerijders op den geboortegrond deden kleven. De wraakroepende of Godtergende euvels dier boevenbenden zijn als gelouterd door het onschuldig doch manhaftig bloed van ten minste zooveel strijders en martelaars als boosdoeners op onze galgenvelden hunne straf ondergingen.

De Bokkerijders verzaakten aan God en bezoedelden den moedergrond, de Boerenkrijgers streden en sneefden ‘Voor God en Vaderland’!

Moge diezelfde God ons en onze nakomelingen verschoond houden van derlijke onheilen, opdat nooit meer de vaderlandsche bodem gedrenkt worde met het bloed van de besten onzer zonen, zoomin als bezoedeld met dat van de heffe der natie!

De formule van den eed, door de wet van 5^e September 1797 opgelegd, luidde: ‘Ik zweer haat aan het koningschap en aan de anarchie, gehechtheid en getrouwheid aan de Republiek en aan de grondwet van 't jaar III’. De Kerk veroordeelde dezen eed.

In ons Departement alleen werden 1046 priesters tot verbanning veroordeeld.

(Notices historiques par J. Daris, tome II, p. 106).

Op dat treffend standbeeld, met ongewone plechtigheid op den honderdsten verjaardag onthuld, staan de volgende opschriften in 't arduin gebeiteld:

Voorzijde, ‘Aan de Strijders en Martelaars van den Boerenkrijg, 1798’.

Achterzijde, ‘Tot Vaderlandsch aandenken opgericht en ingehuldigd, 28^e Oogst 1898’.

Links, ‘F. De Vriendt’.

Rechts, ‘A. Baggen, beeldhouwer’.

Wanneer we trachten ons even terug te plaatsen in de 16e eeuw, de tijd waarin de Bokkerijders leefden en stierven, dan treffen we er vele factoren aan die het leven niet gemakkelijk maakten voor de gewone man en vooral niet voor de armere klassen.

Te midden van het oorlogsgeweld, met zijn nasleep van deserteurs, vreemdelingen, baanstrompers, boesdoeners, leunders, bedelaars en allerlei anderen die aan de rand van de marginaliteit leefden ... en ten gevolge van de vele slechte oogsten, de sterfte onder het vee, de algemene zedervervaling, de goddeloosheid, allerlei ziektes, de slecht georganiseerde en ontoereikende rechterlijke macht, de wisselende politieke toestanden en allerlei vreemde invloeden ... exclusieve in onze streken van Maas tot Rijn de zogenoemde Bokkerijders, terwijl ook in de aangrenzende gebieden vele andere dievenbendes aan de slag zijn.

Wie waren nu die Bokkerijders? Moeten we ze zien zoals ze in volksromans, volksliederen, sagen en legenden worden voorgesteld, als een goddeloze bende in dienst van de duivel? of als voorlopers van de revolutie? Of moeten we ze enkel beschouwen als de ongelukkige belagers, waarvan velen een harde en ongelijke strijd om het bestaan moesten leveren — en die na onmerkbare folloedingen alles bekenden wat de rechters wilden horen?

Het is duidelijk dat, had men de rollen moeten omkeren, ook iedere rechter, schepen of notabele — in dezelfde omstandigheden — alles, maar dan ook alles, waar of niet waar gebeurd, zou bekend hebben. Doch de wetgeving en rechtspleging waren in de 16e eeuw nu eenmaal zo hard, ongenadig en ondoordacht, zodat we hierdoor, zoals sommige auteurs, ook niet mogen beweren dat de rechters de grootste schuldigen waren. Zij deden immers hun werk volgens de toen geldende wetten.

Het zoals tijdens de periode van de waanzinnige heksenvervolgingen veel onschuldige vrouwen zullen verbrand zijn, zo zullen er zeker ook onschuldige, vermoende Bokkerijders gehangen zijn, voor relatief kleine misdrijven.

Bijgevoegde beelden geven ons een gedachte van de wrede straffen onder het 'oude regime' en zullen voor historici en schrijvers misschien een aanleiding zijn om, wat van subjectieve visie en lust op sensatie, op een wetenschappelijke en verantwoorde manier — zoals het de laatste decennia reeds gebeurt — aan de hand van oorspronkelijke archivaal en familiegeschiedenissen, verder te zoeken en te publiceren, teneinde meer licht te werpen op de ware gestalte van de Bokkerijders.

Een Nieuw Liedt van het Regt of Justitie, dat

in 't Gastenbuge voor den Ed. Leen-lieve van Brabant en Lande van Overmase, op Vrydag den 25. February 1724. aan een Jood en twee Joodinnen is gedaan, met name, Palmari Hout, ou 44. Jaeren, en Helene Maus, ou 31. Jaeren, beyde Egt-Lieden, geboortig van Hilder 5. uurt van Mallegit, gewoont hebbende tot Voortendaal, onder de Bunkes van Heeren, Lande van Valkenburg Overmase, Patrice van Haar Hoog Mogende de Heeren Staten Generaal, om haare veelvuldige Dieverijen en Aanspalinge tot diefste, beyde met den Koorden gekraft datter de Doodt nareldde, en haare Bouwrou Heiler Andrieze, om veelte groore foute Geceldt en Gekensummt, breeder te Leide of Zingen.

Voyst Van den Spaansen Keyser.

Onschuldich bin ic 1.
 Afgesien u op vers 1961.
 Men 't Koen dat upe ontfangen/
 Want enre baeken troest/
 Wie upe dreve wel erlangen/
 Dat end nu bempt tot Woest.

Schone dat end hiet als Reen/
 Of als een Epen-dien/
 Want niemand is te werken/
 Zoo is end werdt baen/
 Wie bin afgest bog gebieden/
 O! Weerdelig Edele Zoon.

Wat in een gheest die sijnen/
 Wie sijn een gheest en sijnen/
 En doet sijn normale sijnen/
 En sijnen in het end/
 Want dag al te dichte sijnen/
 En sijn end hiet beken.

Woos een te waken sijn/
 Wie end end sijn end sijn/
 Wie sijn u sijn beken/
 Want sijn te Woest die sijn/
 En sijnen-dien sijn beken/
 Men 't Woestige Edele-dien.

Op 't sijnen Edele-dien/
 Wie Woest op sijn end sijn/
 Wie sijn sijnen sijnen/
 Wie sijnen 't Woestige-dien/
 Wie sijnen end sijn beken/
 Want sijn is 't sijn end sijn.

Wat in een gheest die sijnen/
 Wie sijn een gheest en sijnen/
 En doet sijn normale sijnen/
 En sijnen in het end/
 Want dag al te dichte sijnen/
 En sijn end hiet beken.

En in de wijk der Woest/
 Wie sijn end Woestige-dien/
 En sijnen end sijnen/
 Want sijn end sijnen/
 Wie sijn end sijnen/
 Dat end nu 't sijn end sijn.

Wat in een gheest die sijnen/
 Wie sijn een gheest en sijnen/
 En doet sijn normale sijnen/
 En sijnen in het end/
 Want dag al te dichte sijnen/
 En sijn end hiet beken.

Woos een te waken sijn/
 Wie end end sijn end sijn/
 Wie sijn u sijn beken/
 Want sijn te Woest die sijn/
 En sijnen-dien sijn beken/
 Men 't Woestige Edele-dien.

Op 't sijnen Edele-dien/
 Wie Woest op sijn end sijn/
 Wie sijn sijnen sijnen/
 Wie sijnen 't Woestige-dien/
 Wie sijnen end sijn beken/
 Want sijn is 't sijn end sijn.

In 't Gastenbuge, gedrukt by CORNELIS van ZANTEN.

